

DOI: <https://doi.org/10.32782/2308-1988/2024-50-8>

УДК 338.439.52

Борболюк Євген Анатолійович

аспірант,

Вінницький національний аграрний університет

ORCID: <https://orcid.org/0009-0007-5947-3741>**Yevhen Borboliuk**

Vinnitsia National Agrarian University

МЕТОДОЛОГІЧНІ ОСНОВИ РОЗРОБКИ ПРОДОВОЛЬЧОЇ ПОЛІТИКИ ДЛЯ ГАРАНТУВАННЯ ЕКОНОМІЧНОЇ БЕЗПЕКИ КРАЇНИ

METHODOLOGICAL BASES FOR THE DEVELOPMENT OF FOOD POLICY TO GUARANTEE THE ECONOMIC SECURITY OF THE COUNTRY

Анотація. У статті досліджено методологічні основи розробки продовольчої політики, спрямованої на забезпечення економічної безпеки країни. Проаналізовано основні чинники, що впливають на формування ефективної продовольчої політики, та виявлено критичні проблеми, що стримують її розвиток. Проаналізовано місце продовольчої безпеки у структурі економічної безпеки держави. Досліджено такі методологічні підходи до розробки продовольчої політики, як системний підхід, сценарний підхід, інституційний підхід. Проаналізовано сутність та взаємозв'язок понять «продовольча безпека» та «економічна безпека». Визначено основні етапи формування продовольчої політики, серед яких: всебічний аналіз поточного стану продовольчого ринку, ідентифікація та оцінка потенційних загроз економічній безпеці, а також розробка механізмів реалізації продовольчої політики. Наголошено на необхідності застосування комплексного методологічного підходу, що передбачає удосконалення нормативно-правової бази, запровадження ефективних інструментів державної підтримки аграрного сектору та розвиток ринкової інфраструктури.

Ключові слова: продовольча політика, економічна безпека, продовольча безпека, методологія, державне управління, сільське господарство, аграрний сектор.

Summary. The article examines the methodological foundations for the development of food policy aimed at ensuring the economic security of the country. The main factors influencing the formation of an effective food policy are analyzed, and critical problems that hinder its development are identified. The place of food security in the structure of economic security of the state is analyzed. Such methodological approaches to the development of food policy as the system approach, the scenario approach, and the institutional approach are studied. The essence and relationship of the concepts of «food security» and «economic security» are analyzed. The article defines the main stages of formation of food policy, including: comprehensive analysis of the current state of the food market, identification and assessment of potential threats to economic security, as well as development of mechanisms for implementing food policy. It was emphasized that one of the directions for improving the mechanism of state regulation of national food security is the wide implementation of indicative regulation, which involves the transition from strict directive management to recommendatory, advisory and consultative regulation of this area of the economy based on a set of indicators that must be maintained within certain limits. It is indicated that the methodology for the development of innovations in the food industry, aimed at improving the quality of products, increasing their competitiveness on the market and reducing losses during storage and transportation, is important. Food security occupies a central place in the system of economic security of the state and is an important component of its sovereignty. Technological progress opens up new opportunities for increasing production efficiency and ensuring food security. This includes the development of biotechnology, automation and digitization of the agricultural sector. The need to apply a comprehensive methodological approach, which provides for the improvement of the regulatory framework, the introduction of effective instruments of State support for the agricultural sector and the development of market infrastructure, is emphasized.

Keywords: food policy, economic security, food security, methodology, public administration, agriculture, agricultural sector.

Постановка проблеми. Сучасні виклики в глобальній економіці та змінні геополітичні умови вимагають від держави розробки ефективної про-

дольчої політики, яка не лише забезпечує стабільне постачання продуктів харчування, але й сприяє зміцненню економічної безпеки країни.

Продовольча безпека є критично важливою складовою національної безпеки, оскільки дефіцит або нестабільність у постачанні продуктів харчування можуть призвести до соціальних та економічних потрясінь. Однак, розробка такої політики стикається з низкою методологічних проблем, що включають недостатність системних підходів, обмеженість аналітичних інструментів для прогнозування та оцінки ризиків, а також відсутність інтеграції між різними секторами економіки. Відсутність чітких методологічних основ ускладнює розробку та впровадження ефективних заходів, що мають забезпечити стійкість продовольчих систем у контексті національної економічної безпеки. Таким чином, виникає необхідність у глибокому дослідженні та розробці науково обґрунтованих методологій, що дозволять адекватно реагувати на сучасні виклики і загрози у сфері продовольчої політики.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. На сьогодні наукові дослідження щодо питання продовольчої політики відбуваються досить активно. Свідченням цього є низка фундаментальних праць, які стосуються безпосередньо стану продовольчої безпеки країни, що визначається переліком існуючих загроз внутрішнього та зовнішнього характеру, а також визначення її сутності. Дослідження проблем розробки продовольчої політики для гарантування економічної безпеки країни відображені у працях провідних вітчизняних та зарубіжних вчених, зокрема: О. Бородіної [1], М. Гладій, Ю. Лузан [2], І. Дроздяк [3], А. Мостової [4], В. Немченко [5], Ж. Сідневої [6], І. Тернавської [7], І. Томашук [8], О. Хасцької [9], О. Timchenko, T. Zakharova [12], Г. Прунцевої [13] та інших.

Наукові здобутки вказаних дослідників розкривають різносторонні вектори формування продовольчої політики держави, проте методологічні основи розробки продовольчої політики для гарантування економічної безпеки країни в сучасних умовах потребують більш глибокого вивчення.

Мета статті полягає у дослідженні методологічних основ розробки продовольчої політики, спрямованої на забезпечення економічної безпеки країни. Стаття націлена на виявлення ключових чинників, що впливають на формування та реалізацію ефективної продовольчої політики, а також на розробку науково обґрунтованих рекомендацій щодо зміцнення економічної стабільності через стратегії продовольчої безпеки.

Виклад основного матеріалу дослідження. Забезпечення продовольчої безпеки є одним із ключових пріоритетів державної політики будь-якої країни. Від ефективності функціонування продовольчого ринку та стабільності постачання якісних продуктів харчування населенню зна-

чною мірою залежить економічна безпека держави. Тому розробка дієвої продовольчої політики, спрямованої на мінімізацію загроз у цій сфері, має важливе стратегічне значення.

Методологічні основи розробки продовольчої політики відіграють ключову роль у забезпеченні продовольчої безпеки, сталого розвитку аграрного сектору та задоволенні потреб населення (табл. 1).

В цілому, методологічні основи є критично важливими для забезпечення ефективної, гнучкої та науково обґрунтованої продовольчої політики, що сприяє продовольчій безпеці та сталому розвитку суспільства.

Першочерговим завданням при формуванні продовольчої політики є всебічний аналіз поточного стану продовольчого ринку країни. Це передбачає оцінку обсягів виробництва, імпорту та споживання основних продуктів харчування, визначення рівня самозабезпеченості країни продовольством, а також аналіз цінової ситуації на продовольчому ринку [1]. Така діагностика дозволяє виявити ключові проблеми та диспропорції, що становлять загрози для економічної безпеки.

Наступним важливим кроком є ідентифікація та оцінка потенційних загроз економічній безпеці, пов'язаних із функціонуванням продовольчого ринку. Це, зокрема, ризики, зумовлені надмірною залежністю від імпорту продовольства, коливання цін на продукти харчування та їх вплив на добробут населення, а також загрози продовольчій безпеці у випадку виникнення надзвичайних ситуацій [3]. Комплексна оцінка таких загроз дозволяє визначити пріоритетні напрями державної політики.

Заключним етапом є розробка дієвих механізмів реалізації продовольчої політики, спрямованих на досягнення визначених стратегічних пріоритетів. Це передбачає удосконалення нормативно-правової бази у сфері забезпечення продовольчої безпеки, запровадження ефективних інструментів державної підтримки аграрного сектору, а також розвиток ринкової інфраструктури та логістичних систем у продовольчій сфері [10]. Застосування комплексного методологічного підходу до розробки продовольчої політики дозволяє сформулювати ефективну державну стратегію [11], спрямовану на мінімізацію загроз економічній безпеці країни у продовольчій сфері та забезпечення стабільного постачання якісних продуктів харчування населенню.

Основним напрямом ефективної політики формування продовольчої безпеки є забезпечення населення продовольством на такому рівні, який гарантує якісні умови життя та життєдіяльності суспільства, а також сприяє стійкому суспільному відтворенню на основі розширеного виробництва [4; 5]. Відтак, обов'язком держави є створення

Таблиця 1 – Основні методологічні основи розробки продовольчої політики

№	Назва	Сутнісна характеристика
1	Системний підхід	Методологія дозволяє забезпечити комплексний підхід до розробки продовольчої політики, враховуючи всі аспекти продовольчого ланцюга – від виробництва до споживання. Це включає врахування економічних, соціальних, екологічних та технологічних факторів.
2	Наукова обґрунтованість	Методологічні основи дозволяють застосовувати наукові підходи та дані для прогнозування і планування. Це забезпечує розробку політики, яка базується на актуальних дослідженнях та перевірених даних, що підвищує її ефективність.
3	Гнучкість та адаптивність	Використання чіткої методології дозволяє швидко адаптувати політику до змінних умов, таких як кліматичні зміни, економічні кризи чи соціальні потрясіння. Це забезпечує стійкість продовольчих систем.
4	Інтеграція інтересів зацікавлених сторін	Методологічний підхід сприяє включенню різних зацікавлених сторін – виробників, споживачів, науковців, державних органів та міжнародних організацій. Це дозволяє врахувати різноманітні інтереси та забезпечити більшу згуртованість і підтримку політики.
5	Моніторинг та оцінка	Чітка методологія дозволяє встановити критерії для моніторингу та оцінки ефективності продовольчої політики. Це дозволяє своєчасно виявляти недоліки і коригувати стратегії для досягнення кращих результатів.
6	Сталий розвиток	Методологічні основи сприяють розробці політики, яка враховує довгострокові цілі сталого розвитку, такі як збереження природних ресурсів, зменшення викидів парникових газів та підвищення добробуту населення.

Джерело: сформовано за результатами дослідження

дієвої системи, що забезпечує кожного громадянина доступом до якісних та безпечних продуктів харчування.

Пріоритетом державної політики має бути встановлення та підтримка високих соціальних стандартів життя населення. Враховуючи те, що за останні роки заробітна плата втратила свою стимулюючу функцію у відтворювальних процесах, обґрунтування розміру мінімальної зарплати з урахуванням рівня харчування населення може стати тим поворотним пунктом, здатним відновити стимулюючу роль зарплати [9]. Адже, враховуючи умови харчування населення як основу, це забезпечить не лише високу якість трудових ресурсів, але й загальне здоров'я нації.

Враховуючи те, що близько 30% громадян України перебувають за межею малозабезпеченості (за сукупним місячним доходом із розрахунку на душу населення), професор Дроздяк І. називає щонайменше два ключові дестабілізуючі фактори формування продовольчої безпеки, а саме [3]:

1) наростаюче згорання масштабів агропромислового комплексу і зменшення обсягів виробленої продукції, зниження ефективності її виробництва;

2) значне скорочення реальних доходів населення і доступності для нього харчових продуктів.

На сучасному етапі глобальна продовольча безпека стикається з серйозними загрозами. Воєнні дії рф на території України вкрай негативно впливають на функціонування продовольчих систем, що проявляється у таких наслідках:

1) порушення цілісних ланцюгів постачання сільськогосподарської продукції та харчових про-

дуктів, включаючи первинне виробництво, переробку, розподіл, споживання і утилізацію, а також діяльності зі створення доданої вартості в агропромисловому комплексі (АПК);

2) зрив посівної кампанії, що є особливо загрозливим на тлі високих світових цін на газ і, відповідно, на мінеральні добрива. Активні бойові дії відбуваються в регіонах, де вирощується значна частина пшениці (Харківська, Одеська, Запорізька області), що призведе до зниження врожайності, зборів і експорту зернових;

3) ускладнення експорту української продукції на зовнішні ринки через блокування портів України з боку рф, що негативно вплине насамперед на країни, які залежать від імпорту харчової продукції, оскільки 60% української сільськогосподарської продукції експортується морем.

Наслідки призведуть до виникнення серйозних загроз глобальній продовольчій безпеці:

1) подальшого підвищення світових цін на продовольство (згідно з прогнозом ФАО від 11.03.2022, через війну в Україні світові ціни на продукти харчування та корми можуть зрости на 20%);

2) глобального стрибка інфляції, якою передусім буде вражено країни з малорозвинутою нестабільною економікою на Близькому Сході та у Північній Африці.

В цьому контексті логічно стверджувати, що продовольчу безпеку варто розглядати насамперед як складову економічної безпеки, оскільки остання відображає внутрішні можливості країни та визначає стратегічні альтернативи соціально-економічного зростання, необхідні для забезпе-

чення суспільного добробуту в умовах ринкових відносин. Продовольча безпека держави передбачає рівень забезпеченості населення екологічно чистими та корисними для здоров'я продуктами харчування вітчизняного виробництва, відповідно до науково обґрунтованих норм та доступних цін, при одночасному збереженні та покращенні довкілля. Продукти харчування відіграють особливу роль у життєдіяльності людини. Експерти вважають, що продовольча проблема може перерости у глибоку міжнародну кризу протягом життя сучасного покоління.

Доступність продуктів харчування виявляється у трьох формах: фізична доступність передбачає наявність життєво необхідних продуктів на споживчому ринку, економічна доступність означає фінансову можливість їх придбати, а соціальна доступність передбачає мінімальну диференціацію у споживанні основних груп продуктів серед різних верств населення [8]. На рис. 1 представлено місце продовольчої безпеки в структурі економічної безпеки держави.

Продовольча безпека, в першу чергу, безпосередньо пов'язана з соціальною безпекою і явищами в суспільстві, які характеризуються такими категоріями, як соціальна напруженість, «... це стан, за я кого на безпеку суспільства справляє вплив сукупність загроз, а відповідні заходи з боку органів державного управління не вживаються через відсутність необхідних ресурсів або внаслідок грубих прорахунків при розробці та втіленні в життя політики національної безпеки, або

небажання своєчасно врахувати наявний потенціал громадського суспільства».

Якість наявних продуктів харчування характеризують дві наступні складові продовольчої безпеки – повноцінність і безпечність для здоров'я. Повноцінність харчування має комплексний характер і передбачає збалансованість раціону людини за показниками енергетичної цінності, поживності та забезпечення організму необхідними вітамінами та мікро- і макроелементами у межах встановлених раціональних норм.

Відповідно, навіть при достатньому обсязі харчування із допустимою енергетичною цінністю великі групи населення можуть не доотримувати з їжею низку життєвонеобхідних речовин, що, у свою чергу, призводить до формування явища так званого «прихованого голоду», яка характерна, зокрема, і для України.

Продовольча безпека держави гарантується сукупністю економічних і соціальних умов, які забезпечують розвиток не тільки сільського господарства і продовольчого комплексу, але і стабільність усієї економіки. Відповідно до цього, вона передбачає реалізацію ряду заходів (рис. 2).

Сьогодні об'єктивно необхідними є три основних напрямки державної політики України в напрямку забезпечення розвитку продовольчої безпеки держави:

1) досягнення повної продовольчої самозабезпеченості у виробництві так званих «стратегічних сільгосптоварів» (пшениця, ячмінь, олійні, м'ясо, молочні продукти) з наступним перетворенням

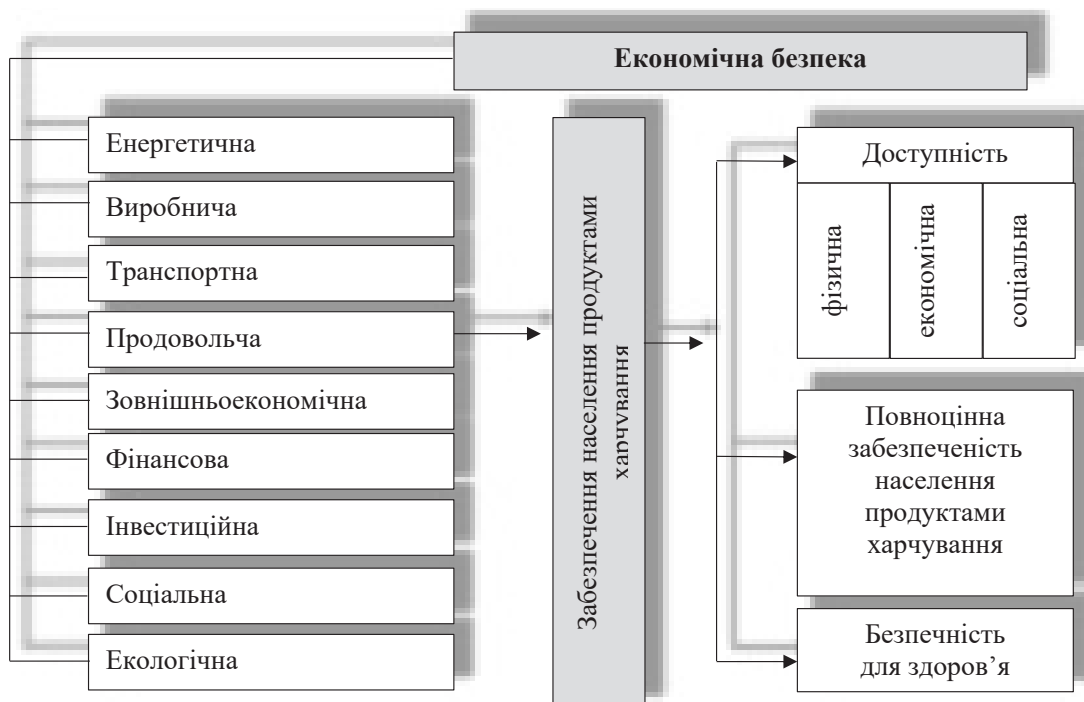

Рисунок 1 – Місце продовольчої безпеки у структурі економічної безпеки держави

Джерело: побудовано на основі [3–5]

України у великого регіонального експортера даної продукції;

2) формування сильного промислового комплексу, стійкого до зовнішніх і внутрішніх загроз, заснованого на збалансованому розвитку всіх регіонів країни;

3) формування зовнішньоторговельних умов забезпечення продовольчої безпеки.

Продовольча безпека займає центральне місце у системі економічної безпеки держави і є важливою складовою її суверенітету. Одним із напрямів удосконалення механізму державного регулювання національної продовольчої безпеки є широке впровадження індикативного регулювання, яке передбачає перехід від жорсткого директивного управління до рекомендаційного, дорадчого та консультативного регулювання цієї сфери економіки на основі набору індикаторів, що мають підтримуватися в певних межах.

Для забезпечення достатнього рівня продовольчої безпеки України необхідна державна підтримка у формуванні та розвитку інфраструктури агропродовольчого ринку, основою якої є товарні біржі, сільські заготівельні пункти, гуртові й роздрібні ринки, аукціони худоби, інформаційно-маркетингова мережа та державна система моніторингу [13].

Питання продовольчої політики та економічної безпеки є актуальними для будь-якої країни, особливо в умовах глобальних викликів, таких як зміни клімату, зростання населення та геополітичні напруження.

Забезпечення стабільного постачання продовольства є одним з ключових аспектів економічної безпеки. Існують методологічні підходи до розробки продовольчої політики, які наведені у табл. 2.

Основні напрями продовольчої політики:

1) підтримка сільського господарства, адже розвиток сільського господарства є ключовим напрямом забезпечення продовольчої безпеки. Це включає стимулювання виробництва, модернізацію технологій, розвиток інфраструктури та підтримку малих та середніх фермерів. За даними ФАО, у 2022 році світове виробництво зернових культур склало 2,8 млрд тонн, що на 1,7% менше, ніж у попередньому році, через несприятливі погодні умови та геополітичні кризи.

2) регулювання ринку, адже ефективне регулювання ринку продовольства дозволяє уникнути надмірних коливань цін та забезпечити стабільність постачання. Це включає створення стратегічних запасів, контроль за якістю продуктів та підтримку конкуренції. За даними Світового банку, у 2023 році глобальні ціни на продукти харчування зросли на 10% порівняно з попереднім роком, що стало наслідком інфляції та порушень ланцюгів постачання.

3) соціальні програми, адже соціальні програми спрямовані на підтримку найбільш уразливих верств населення. Це включає програми продовольчої допомоги, субсидії на продукти

1. Досягнення раціональної зайнятості населення, соціальної політика, спрямованої на подолання бідності та нерівності у доступу до основних продуктів харчування.

2. Впровадження комплексних стратегій розвитку продовольчого сектору економіки з метою нарощення виробництва продуктів харчування та підвищення його ефективності.

3. Проведення ефективної продовольчої політики, створення економічних передумов забезпечення стабільних способів господарювання.

4. Поставка продовольства для забезпечення потреб населення, гарантія безпеки продуктів харчування.

5. Здійснення активної зовнішньоекономічної діяльності, оптимізація експортно-імпортних операцій.

6. Удосконалення механізму реагування за надзвичайних ситуацій на продовольчому ринку.

Рисунок 2 – Основні економічні заходи забезпечення розвитку продовольчої безпеки держави

Джерело: складено автором на основі [7]

Таблиця 2 – Методологічні підходи до розробки продовольчої політики

№	Підходи до розробки продовольчої політики	Основна характеристика
1	Системний підхід	Дозволяє розглядати продовольчу безпеку як частину більш широкої економічної системи, враховуючи взаємозв'язки між різними елементами. Це передбачає аналіз ланцюгів постачання, виробництва, транспортування та споживання продуктів харчування.
2	Сценарний підхід	Включає розробку та аналіз можливих сценаріїв розвитку ситуації. Це дозволяє передбачати можливі ризики та розробляти стратегії для їх мінімізації. Важливо враховувати як позитивні, так і негативні сценарії розвитку подій.
3	Інституційний підхід	Акцентує увагу на ролі різних організацій та установ у забезпеченні продовольчої безпеки. Це включає як державні, так і приватні структури, а також міжнародні організації. Важливо враховувати взаємодію між цими структурами для ефективної реалізації продовольчої політики.

Джерело: побудовано на основі [1]

харчування та освітні програми з правильного харчування. Наприклад, у 2021 році близько 828 мільйонів людей у світі стикалися з проблемою хронічного голоду, що становить близько 10% світового населення.

Крім того, зміни клімату є одним із головних викликів для продовольчої безпеки. Це вимагає адаптації сільськогосподарських технологій, розвитку систем зрошення та захисту від стихійних лих. За прогнозами Міжнародної організації праці (МОП), до 2050 року зміни клімату можуть призвести до зниження врожайності основних культур на 10–25%.

Урбанізація впливає на структуру споживання продовольства та вимагає адаптації систем постачання для забезпечення міських районів продуктами харчування. За даними ООН, у 2022 році міське населення світу складало 56%, і цей показник продовжує зростати.

Сьогодні технологічний прогрес відкриває нові можливості для підвищення ефективності виробництва та забезпечення продовольчої безпеки. Це включає розвиток біотехнологій, автоматизацію та цифровізацію аграрного сектору. За даними наукових досліджень, використання технологій точного землеробства дозволяє збільшити врожайність на 10–20% та знизити використання ресурсів на 15–30%.

Продовольча безпека є однією з найважливіших складових економічної безпеки країни. Для гарантування стабільного постачання населення продуктами харчування та забезпечення його відмінного фізичного стану, необхідно вдосконалювати методологію розробки продовольчої політики.

Однією з ключових методологічних основ є аналіз стану ринку продуктів харчування та визначення потреб населення в різних категоріях продуктів. Це дозволяє розробляти програми під-

тримки аграрного сектору, сприяти збільшенню виробництва продукції та забезпечити наявність необхідних запасів [6]. Ще однією важливою методологічною основою є розроблення ефективної системи контролю за якістю та безпечністю харчових продуктів. Це включає в себе контроль якості сировини, виробництва, зберігання та транспортування продукції, а також контроль за дотриманням санітарних норм і правил.

Додатковою методологічною основою є розвиток програм підтримки сільськогосподарського виробництва, включаючи надання субсидій фермерам, впровадження новітніх технологій та підвищення кваліфікації працівників сільського господарства [7]. Не менш важливою є методологія розвитку інновацій у галузі продовольчої промисловості, спрямованих на підвищення якості продукції, збільшення її конкурентоспроможності на ринку та зменшення втрат під час зберігання та транспортування.

Отже, застосування вищезазначених методологічних підходів у розробці продовольчої політики допоможе гарантувати економічну безпеку країни шляхом забезпечення стійкості аграрного сектору, надійного постачання продуктами харчування та покращення якості життя громадян.

Висновки. Розробка ефективної продовольчої політики є ключовим елементом забезпечення економічної безпеки країни. Це вимагає комплексного підходу, врахування різноманітних факторів та викликів, а також активної взаємодії між різними учасниками процесу. Тільки за таких умов можна досягти стійкої та ефективної системи продовольчої безпеки.

Для зміцнення економічної безпеки країни необхідно розробити комплексний підхід до продовольчої політики, який включає системне планування, використання сучасних аналітичних інструментів, інтеграцію між різними секторами

економіки та впровадження науково обґрунтованих рекомендацій. Методологічні основи гарантування економічної безпеки країни мають вирішальне значення для забезпечення стабільного розвитку, захисту національних інтересів та підтримки стійкості економічної системи. Методологія дозволяє ідентифікувати та аналізувати внутрішні та зовнішні загрози економічній безпеці, такі як економічні кризи, політична нестабільність, природні катастрофи тощо. Завдяки використанню наукових підходів можна створювати довгострокові прогнози економічного розвитку та виявляти потенційні проблеми на ранніх ста-

діях. Чіткі методологічні підходи допомагають у створенні ефективних стратегій для забезпечення економічної стабільності, підтримки конкурентоспроможності національної економіки та зменшення залежності від зовнішніх факторів. Методологія дозволяє адаптувати стратегії у відповідь на зміни у внутрішньому та зовнішньому середовищі. В цілому, методологічні основи гарантування економічної безпеки країни є критично важливими для забезпечення стабільного економічного розвитку, ефективного управління ризиками та збереження національних інтересів в умовах глобальних викликів та змін.

Список використаних джерел:

1. Бородіна О.М. Забезпечення сільського розвитку життя: європейська політика, орієнтири для України. *Економіка АПК*. 2020. № 2. С. 20–33.
2. Гладій М.В., Лузан Ю.Я. Аграрні трансформації та селянські господарства в системі продовольчої безпеки України. *Економіка АПК*. 2020. № 5. С. 6–21.
3. Дроздяк І. Продовольча безпека України: проблеми і перспективи. *Аграрна економіка*. 2014. Т. 7. № 1–2. С. 16–22.
4. Мостова А.Д. Сучасний стан продовольчої безпеки України та методичні підходи до його оцінки. *Причорноморські економічні студії*. 2019. № 43. С. 59–68.
5. Немченко В.В. Продовольча безпека України. *Збірник наукових праць ВНАУ. Серія: економічні науки*. 2012. № 4(70). Т. 2. С. 179–183.
6. Сіднева Ж.К. Продовольча безпека як складова економічної безпеки України. *Економіка і фінанси*. 2014. Том 1. С. 215–224.
7. Тернавська І.Б. Дефініція категорії продовольча безпека та її еволюція. *Економіка та держава*. 2015. № 7. С. 44–48.
8. Томашук І.В., Борболюк Є.А. Значення аграрного сектора економіки у забезпеченні продовольчої безпеки України. *Економіка та суспільство*. 2023. Вип. 58. DOI: <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2023-58-26>
9. Хаєцька О.П., Лояніч В.О. Забезпечення продовольчої безпеки України в умовах війни. *Ефективна економіка*. 2023. № 6. DOI: <https://doi.org/10.32702/2307-2105.2023.6.47>
10. Tomashuk I. V., Tomashuk I. O. Enterprise development strategy: innovation and internal flexibility. *Colloquium-journal*. 2021. № 3 (90). Vol. 4. P. 51–66. DOI: <https://doi.org/10.24412/2520-2480-2021-390-50-64>
11. Tomashuk I. Development of entrepreneurship in Ukraine in the conditions of european integration. *Green, Blue & Digital Economy Journal*. 2022. № 2. Vol. 3. P. 36–48 DOI: <https://doi.org/10.30525/2661-5169/2022-2-5>
12. Tomashuk I., Timhenko O., Zakharova T. Agricultural enterprise development strategy and its efficiency in the modern economic conditions. *Baltic Journal of Economic Studies*. 2024. Vol. 10. № 2. P. 265–281. DOI: <https://doi.org/10.30525/2256-0742/2024-10-2-265-281>
13. Прунцева Г.О. Методологічні засади оцінки системи продовольчої безпеки. *Економіка та держава*. 2020. № 6. С. 151–154. DOI: <https://doi.org/10.32702/2306-6806.2020.6.151>

References:

1. Borodina O. M. (2020) Zabezpechennia silskoho rozvytku zhyttia: yevropeiska polityka, oriientyry dlia Ukrainy [Ensuring Rural Development: European Policy, Guidelines for Ukraine]. *Ekonomika APK – Economics of the Agro-Industrial Complex*, vol. 2, pp. 20–33. (in Ukrainian)
2. Hladiy M. V., Luzan Yu. Ya. (2020) Ahrarni transformatsii ta selianski gospodarstva v systemi prodovolchoi bezpeky Ukrainy [Agrarian Transformations and Peasant Farms in the Food Security System of Ukraine]. *Ekonomika APK – Economics of the Agro-Industrial Complex*, vol. 5, pp. 6–21. (in Ukrainian)
3. Drozdnyak I. (2014) Provolcha bezpeka Ukrainy: problemy i perspektyvy [Food Security of Ukraine: Problems and Prospects]. *Ahrarna ekonomika – Agrarian Economics*, vol. 7 (1-2), pp. 16–22. (in Ukrainian)
4. Mostova A. D. (2019) Suchasnyi stan prodovolchoi bezpeky Ukrainy ta metodychni pidkhody do yoho otsinky [The Current State of Food Security in Ukraine and Methodological Approaches to Its Assessment]. *Prychornomorski ekonomichni studii – Black Sea Economic Studies*, vol. 43, pp. 59–68. (in Ukrainian)
5. Nemchenko V. V. (2012) Provolcha bezpeka Ukrainy [Food security of Ukraine]. *Zbirnyk naukovykh prats VNAU. Seriya: ekonomichni nauky – Collection of Scientific Works of VNAU. Series: Economic Sciences*, vol. 4(70), pp. 179–183. (in Ukrainian)
6. Sidnieva Zh. K. (2014) Provolcha bezpeka yak skladova ekonomichnoi bezpeky Ukrainy [Food Security as a Component of Ukraine's Economic Security]. *Ekonomika i finansy – Economics and Finance*, vol. 1, pp. 215–224. (in Ukrainian)

7. Ternavska I. B. (2015) Definiitsiia katehorii provolcha bezpeka ta yii evoliutsiia [Definition of the category food security and its evolution]. *Ekonomika ta derzhava – Economy and State*, vol. 7, pp. 44–48. (in Ukrainian)
8. Tomashuk I.V., Borboliuk Ye.A. (2023). Znachennia aharnoho sektora ekonomiky u zabezpechenni provolchoi bezpeky Ukrainy [The importance of the agrarian sector of the economy in ensuring the food security of Ukraine]. *Ekonomika ta suspilstvo - Economy and Society*, vol. 58, DOI: <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2023-58-26>. (in Ukrainian)
9. Khaietska O.P., Lohanich V.O. (2023). Zabezpechennia provolchoi bezpeky Ukrainy v umovakh viiny [Ensuring Ukraine's food security during the war]. *Efektyvna ekonomika – Efficient Economy*, vol. 6. DOI: <https://doi.org/10.32702/2307-2105.2023.6.47>. (in Ukrainian)
10. Tomashuk I.V., Tomashuk I.O. (2021). Enterprise development strategy: innovation and internal flexibility. *Colloquium-journal*, vol. 4, 3 (90), pp. 51–66. DOI: <https://doi.org/10.24412/2520-2480-2021-390-50-64>
11. Tomashuk I. (2022). Development of entrepreneurship in Ukraine in the conditions of european integration. *Green, Blue & Digital Economy Journal*, vol. 3, 2, pp. 36–48 DOI: <https://doi.org/10.30525/2661-5169/2022-2-5>
12. Tomashuk I., Timhenko O., Zakharova T. (2024). Agricultural enterprise development strategy and its efficiency in the modern economic conditions. *Baltic Journal of Economic Studies*, vol. 10, 2, pp. 265–281. DOI: <https://doi.org/10.30525/2256-0742/2024-10-2-265-281>
13. Pruntseva G. (2020). Metodolohichni zasady otsinky systemy prodovolchoi bezpeky [The methodological framework for the assessment of food security system]. *Ekonomika ta derzhava - Economy and the State*, vol. 6, pp. 151–154. DOI: <https://doi.org/10.32702/2306-6806.2020.6.151> (in Ukrainian)

Стаття надійшла до редакції 08.07.2024